

Good Practices in Education
Добри практики в образованието

ИЗПОЛЗВАНЕ НА ЕЛЕКТРОННИТЕ УЧЕБНИЦИ В ЧАСОВЕТЕ ЗА САМОПОДГОТОВКА В НАЧАЛЕН ЕТАП НА ОБУЧЕНИЕ

Дияна Димитрова

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

Резюме. Електронните учебници са нововъведение в образователната ни система. Целта е чрез тях да се усъвършенства учебното съдържание и да се предложат на учителите възможности за разнообразяване на дейности в процеса на обучение както в урока, така и в часовете за самоподготовка. Целта на статията е да се представят обобщени резултати от проведено изследване с начални учители, работещи в групи за целодневно обучение, относно използването на електронните учебници в часовете за самоподготовка. Направен е опит за сравнителен анализ между получени резултати от настоящото изследване и резултати от предходно изследване сред начални учители за приложението на електронно четимите и електронните учебници в урока.

Ключови думи: електронни учебници; часове за самоподготовка; ученици

Актуалността на изследвания проблем се определя от бързите темпове, с които навлизат информационните и комуникационните технологии в училищното обучение. Според новия Закон за предучилищното и училищното образование (ЗППО) в училищното обучение могат да се „използват учебници като печатни издания или печатни издания с електронен вариант“ (чл. 153, ал 2 от ЗППО). Въз основа на записаното в Закона авторите на учебници и издателствата разработват варианти на учебници в хартиен и в електронен вид. Пред учителите се отварят възможности за избор, когато те могат да използват еднакво добре както хартиения вариант на учебник, така и електронния, независимо дали става въпрос за обучителни дейности в задължителната подготовка на учениците, или при тяхната самоподготовка в групите за целодневно обучение в училище.

Целта на настоящото изследване е да се проучи какво е мнението на началните учители относно използването на електронните варианти на учебниците в часовете за самоподготовка. Представят се резултати, получени от проведено анкетно проучване.

Задачи на анкетното проучване

1. Да се изследва доколко началните учители, които практикуват в часове за самоподготовка, са запознати и информирани за възможностите на електронните учебници.

2. Да се разкрие колко често и с каква цел учителите използват електронните учебници в часовете за самоподготовка.

3. Да се изследва мнението на учителите за значението на електронните учебници при самоподготовката на учениците.

4. Да се посочат препоръки за усъвършенстване на електронните учебници въз основа на учителските предложения.

5. Да се разкрият пресечни точки в анализа според резултатите от настоящото изследване и предходно наше изследване по проблема.

Настоящото изследване се явява продължение на друго предходно изследване, което осъществихме с 30 начални учители от различни населени места в страната. То беше проведено във връзка с проучване мнението на началните учители за приложението на електронно четимите и електронните учебници по време на урока в часовете от задължителната подготовка в начален училищен етап (Dimitrova, 2019).

В настоящата разработка интересът е насочен към изследване мнението на началните учители, които работят в групи за целодневно обучение, относно използването на електронните учебници при самоподготовката на учениците от начален училищен етап. В проучването се включиха 48 начални учители от община В. Търново, които работят в групи за целодневно обучение в начален училищен етап.

Методологията на изследването се основава върху използването на анкетния метод: разработване на анкетна карта, съдържаща въпроси, чиито отговори дават ясна представа какво е мнението на учителите относно приложението на електронните учебници в часовете за самоподготовка, както и допълнителна информация за участниците в проучването за: възраст, образование, трудов стаж по специалността; анализ и обобщаване на резултатите от проучването. Анкетирането се проведе по два начина: 1) чрез предоставяне на участниците на писмен вариант на анкетната карта за самостоятелно попълване; 2) чрез провеждане на интервю по телефона от изследователя с учителите при спазване последователността на въпросите в анкетата. Трябва да отбележим факта, че интервюто по телефона даде възможност за допълнителна информация относно мнението на учителите, някои извън въпросите в анкетата.

Разпределението на учителите според вида населено място, където се намират училищата, в които те работят, е представено в таблица 1.

Таблица 1

Вид населено място	Брой анкетиращи
Голям град	25
Малък град	14
Село	9

В таблица 2 е посочено разпределението на участниците в анкетирания според трудов стаж.

Таблица 2

Вид населено място	Трудов стаж на учителите		
	До 5 години	От 10 – до 20 години	Над 20 години
Голям град	5	8	12
Малък град	5	4	5
Село	2	-	7
Общо	12	12	24

Въпреки че педагогическият стаж не е обект на изследването, според данните в таблицата може да се посочи, че младите учители са почти равен брой спрямо учителите с над 20-годишен стаж. От изследваните лица учителите с над 20 години трудов стаж са работещи предимно в училищата в малките населени места. Въпреки сравнително по-малкия брой участници в изследването може да се направи изводът, че включването на млади учители в системата на образованието нараства.

В таблица 3 се разпределят учителите според придобитата образователна степен.

Таблица 3

Вид населено място	Образователна степен на учителите		
	Бакалавър	Магистър	Доктор
Голям град	7	18	-
Малък град	4	10	-
Село	2	7	-
Общо	13	35	-

От таблица 3 е видно, че по-голям е броят на учителите, които притежават образователна степен „магистър“. Повечето от учителите с магистърска степен са работещи в голям град. Може би съвсем естествено е делът на учителите с магистърска степен да е по-малък за работещите в малките населени места.

Разпределението на анкетираните участници според техния пол е, както следва.

Таблица 4

Вид населено място	Разпределение на учителите според техния пол	
	Жени	Мъже
Голям град	24	1
Малък град	14	-
Село	9	-
Общо	47	1

Въз основа на данните в таблица 4 може да се направи изводът, че се запазва тенденцията делът на жените в учителската професия да е значително по-голям, отколкото на мъжете. Това твърдение се засилва още повече, когато става дума за учители мъже, които работят с ученици от начален етап в целодневната организация на обучение. Вероятно в по-мощно по рода си подобно изследване данните не биха били различни.

Въпросите в анкетната карта са формулирани така, че да се разкрие какво е мнението на учителите за използването на електронните учебници в часовете за самоподготовка. Познават ли анкетираните възможностите на тези учебници, как ги използват в часовете за самоподготовка, с каква цел и какви са техните препоръки към създателите на електронни учебници за тяхното усъвършенстване и обновяване.

На въпрос от анкетата „Запознати ли сте с електронните учебници и техните възможности?“ отговорите на учителите са разпределени в таблица 5, както следва.

Таблица 5

Вид населено място	Брой отговорили		
	Да	Не	Донякъде
Голям град	23	-	2
Малък град	12	-	2
Село	6	-	3
Общо	41	-	7

Както е видно от таблицата, болшинството от учителите са дали положителен отговор „Да“ на зададения въпрос. Въпреки че 14,58 % от анкетираните са посочили, че за запознати с електронните учебници само донякъде, може спокойно да се направи изводът, че учителите знаят за съществуването на електронните учебници и са запознати с техните функционални възможнос-

ти, с много малки изключения. Този факт показва, че българският учител е все по-информиран, и това се вижда от данните в изследването.

В тази връзка, съвсем основателен е следващият въпрос – „За електронните учебници и техните възможности научих от...“, който дава информация за източниците, от които учителите са научили за съществуването и възможностите на електронните учебници.

Таблица 6

Вид населено място	Издателствата на учебници	Обучителни курсове	Методически сбирки	От колеги	Интернет	Друго
Голям град	20	12	18	5	5	От стажантската практика във ВУЗ 1
Малък град	10	7	7	5		От стажантската практика във ВУЗ 1
Село	9	9	4	-	-	-
Общо	39	28	29	10	5	2

На този въпрос участниците в анкетното проучване имат възможност да отговорят с повече от един отговор. Следователно данните показват кои са източниците, от които най-вече са се информирали учителите. Безспорно най-висок е процентът на отговорилите, че са информирани за електронните учебници от издателствата на учебниците (81,25%). Това е естествено, тъй като началните учители за последните няколко години след въвеждането на новия Закон за предучилищното и училищното образование (2016) са участвали по един или друг начин в оценяването на учебници за начален етап на обучение, а и работят по тях, като на някои учители тепърва им предстои да работят по тях. Въз основа на това те се запознават с вариантите на учебниците – хартиен, електронен и електронно четим.

Не може да се отрече и фактът, че съобразно избора на учебници издателствата, от своя страна, уведомяват учителите за възможностите на новите учебници, които трябва да отговарят на определени нормативни изисквания, в това число и за електронните варианти на учебниците²⁾. Прави впечатление, че почти еднакъв е процентът на отговорилите, които са научили за възможностите на електронните учебници от методически сбирки (60,41%) и от обучителни курсове (58,3%). Други 20,83% от анкетираните са получили информация от свои колеги в училище. В този ред на мисли, не бива да се пренебрегва фактът, че макар и малък процент (4,16%) от анкетираните са посочили, че познават електронните учебници от стажантската си практика във висшето училище. Това показва, че стажантската практика помага на бъдещите начални учители да са своевременно информирани и запознати с новостите в образователната система.

Следващият въпрос от анкетната карта цели да установи колко често учителите използват електронните учебници в часовете за самоподготовка. Данните на отговорите са разпределени в таблица 7.

Таблица 7

Вид населено място	Брой отговорили		
	Всеки ден	Понякога	Не ги използвам
Голям град	4	12	8
Малък град	-	6	9
Село	-	1	8
Общо	4	19	25

От таблица 7 е видно, че в часовете за самоподготовка по-рядко се използват електронните учебници. Според данните 52,08% от учителите не използват електронните учебници в часовете за самоподготовка. Това обстоятелство налага да се търсят възможни причини, поради които не се прилагат учебниците при самоподготовката. Затова на следващо място в анкетата участниците посочват причини, поради които не използват електронните учебници в самоподготовката. Ще споделим част от тях, които най-често се повтарят, а именно:

- няма време за електронния учебник, тъй като учениците имат много домашни;
- няма условия за употреба на електронния учебник – в стаята липсва: мултимедия, компютър;
- интернет връзката е много слаба и това не позволява употребата на учебниците.

Изброените по-горе причини свидетелстват за съществуващи все още недобри условия в училищата, особено в малките населени места. Там учителите страдат най-вече от това, че липсва добра интернет връзка и няма осигурени технически средства. Прави впечатление, че като друг вид причина учителите посочват прекалената натовареност на учениците с поставени задачи за домашна работа, поради което времето не достига за приложение на електронните учебници. Налага се изводът, че анкетираните учители нямат достатъчно добри възможности за използване на електронните учебници в тези часове. Нямат необходимите условия да използват учебниците дори и учителите в големите градове. Също така показателно е, че учениците са прекалено натоварени с твърде голям брой задачи за домашна работа и на учителите в групата за целодневно обучение на практика не им достига времето за друг вид дейности.

Следващият въпрос в анкетата цели да установи с каква цел учителите използват или биха използвали електронните учебници в самоподготовката.

Нужно е да отбележим факта, че предвид посочените от анкетираните по-горе причини, които възпрепятстват употребата на електронните учебници при самоподготовката, то голям процент от учителите не са дали отговор на този въпрос. Данните показват, че 39,58% от учителите използват или биха използвали учебниците за актуализация на знанията. Други 12,5% – за затвърдяване на знанията, а едва 4,16% използват или биха използвали електронните учебници за привличане на интереса на учениците към учебното съдържание. Въпреки резултатите може да се предположи, че при по-добри условия и правилно разпределение на дейностите около организацията на самоподготовката учителите демонстрират, че имат желание и биха използвали пълноценно възможностите на електронните учебници не само за актуализиране на знанията, но и за формиране на рефлексивни умения у учениците за самооценка относно извършените дейности по изпълнение на поставените задачи. Това може да се предположи и от отговорите на учителите на следващия въпрос – „Какво е (би било) значението на електронните учебници за самоподготовката на учениците от начален етап на обучение?“. Обобщените данни в проценти и по степен на значимост са поместени в таблица 8.

Както е видно от данните в таблицата, с най-висока значимост са следните информационни единици:

- спомагат за затвърдяване на знанията и уменията по теми от учебното съдържание;
- възможност за по-голяма активност на учениците в часовете за самоподготовка;
- повишаване интереса на учениците към учебното съдържание.

Анализът на резултатите според населено място дава основание да се отбележи, че за учителите, работещи в голям град, електронните учебници са от голямо значение за включване в самоподготовката на учениците. По-големи са разликите в отговорите на учителите, работещи в малките населени места. Наблюдава се тенденция към ниските стойности на посочените сравнителни степени. От разговорите с учителите по време на анкетизирането се установи, че това има своето обяснение. В тези училища се обучават ученици предимно с ромски етнически произход, чийто майчин език е различен от българския. Става ясно, че езиковата бариера при общуването с тези ученици поставя учителите пред редица методически и социалнопедагогически трудности. Повечето от учителите считат, че по-полезни за тези ученици са хартиените учебници, тъй като чрез тях учениците се упражняват да четат, пишат на български и т.н. Според учителите учениците, които не владеят добре говоримо български език, на първо място, трябва да го усвоят до степен да общуват свободно и спокойно. Ето защо в анкетното проучване спонтанно зададохме въпроса – дали тези учители считат, че електронните учебници биха могли да подпомогнат усвояването на българския език от учениците роми.

Таблица 8. Разпределение на отговорите по степен на значимост, поотделно за голям град – Г; малък град – МГ; село – С

Разпределение в % на различните отговори	В много голяма степен			В голяма степен			В средна степен			В малка степен			В много малка степен		
	Г	МГ	С	Г	МГ	С	Г	МГ	С	Г	МГ	С	Г	МГ	С
Спомагат за затвър- дяване на знанията и уменията на учениците по теми от учебното съдържание	41,6	22,91	6,25	6,25	2,08	10,41	2,08	2,08							
Дават възможност за по-голяма активност на учениците	39,6	20,83	12,5	8,3	8,33	4,6	2,08								
Допринасят за пови- шаване на интереса на учениците към учебното съдържание	37,5	22,91	10,41	12,5	12,5	4,16			2,8						
Спомагат за по-успешно разбиране и усвояване на учебното съдържание	20,8	10,41		18,75	10,41	10,41	10,41	6,25	6,25		2,08				
Спомагат за трайно привличане и задържане вниманието на учениците	29,16		6,25	14,58		2,8	6,25	6,25	6,25		2,08		2,08	2,08	
Спомагат за самосто- ятелно осмисляне от учениците на понятия и взаимовръзки по теми от учебното съдържание	20,83			12,5			14,5	10,41	16,66	2,08	2,08				

В свободните отговори на така поставения въпрос учителите коментират следното: 1) учебното съдържание по отделните предмети е трудно за усвояване от учениците и е необходимо време в часовете за самоподготовка, за да се осмисли; 2) електронните учебници биха допринесли за повишаване на интереса към определена тема от учебното съдържание, но понякога това крие риск да се отклони вниманието на учениците, особено при самостоятелното изпълнение на задачите.

В този ход на мисли трябва да отбележим факта, че в друго наше изследване, проведено с начални учители, работещи в монокултурна и мултикултурна образователна среда, за приложение на електронно четимите и електронните учебници в урока от задължителната подготовка на учениците, според изследваните лица, по-конкретно – 50% от началните учители считат, че електронните учебници при обучението на деца с различен от българския майчин език по-скоро служат за онагледяване на учебния материал и осигуряват възможност за работа с целия клас (Dimitrova, 2019). Въз основа на това се налага изводът, че значението на електронните учебници при тези условия се свързва по-скоро с възможност за онагледяване на учебното съдържание и съвместна работа с цялата група. По-рядко се използват за поставяне на самостоятелни задачи на учениците с оглед на това, че е възможно учениците да не се разбрали докрай какво се иска от тях да направят и изпълнят.

В контекста на изследвания проблем интерес представляват предложенията на учителите, работещи в група за целодневно обучение, относно препоръки за включване на допълнителни ресурси в електронните учебници за повишаване на ефективността от прилагането им. Тъй като повечето от препоръките на учителите се припокриват, от направения анализ в най-обобщен вид се представят най-значимите.

1. Според учителите от голям град:

- да се създадат възможности за оценка на знанията и уменията на учениците – например чрез електронни тестове след всеки раздел от учебното съдържание;

- включване на повече задачи за упражнение;

- включване на задачи от занимателната математика.

2. Според учителите от малък град:

- повече задачи, подходящи за самоподготовка;

- по-голямо разнообразие на учебното съдържание чрез включване на документални филми по определени теми от съдържанието на предмета „Човекът и обществото“.

3. Според учителите, работещи в селата:

- електронните учебници да не зависят от интернет връзка;

- да включват повече занимателни задачи-игри.

Изброените предложения и препоръки на анкетираните учители почти съвпадат с препоръките, които началните учители посочват в друго наше изследване, за което вече споменахме по-горе. Това, което се откроява като значимо

в препоръките на учителите, работещи в групи за целодневно обучение, е създаването на възможности за оценяване на учениците – например с помощта на електронни тестове. В образователната система въпросът за оценяването на учениците намира все по-широк отзвук. То е неизменна част от процеса на обучение и е „свързано с измерването и отчитането на резултатите, постиженията и ефективността на дейностите“ (Todorova, 2012). Смисълът на оценяването на ученическите постижения е да се проследят и отчетат постигнатите резултати. Както посочва Костадинова, „теоретичните и практическите проучвания са единодушни, че верен ориентир за качеството на образованието са постигнатите резултати от обучението и възпитанието“ (Kostadinova, 2015).

Проведеното изследване насочва към някои по-важни изводи.

1. Анкетираните учители са добре запознати с електронните учебници и са информирани за техните възможности, които могат да окажат съществено значение за усвояването на нови знания и умения от учениците.

2. Учителите, работещи в група за целодневно обучение, по-рядко използват електронните учебници в своята работа, тъй като повечето от тях не разполагат с необходимата техническа осигуреност или поради липса на добра интернет връзка.

3. Учителите, работещи с ученици, чийто майчин език е различен от българския, почти не използват учебниците в самоподготовката освен с цел онагледяване на учебното съдържание. Те предпочитат да използват хартиения вариант на учебника, тъй като той осигурява по-голяма възможност за самостоятелно четене от учениците на текстове и задачи.

4. Анкетираните оценяват възможностите на електронните учебници, въпреки че по-рядко ги прилагат в самоподготовка. Според учителите електронните учебници са полезни за актуализиране на знанията на учениците, за затвърдяване на знанията и уменията, както и за оценяване на ученическите постижения.

5. Анкетираните учители посочват в своите препоръки и конкретни идеи за още ресурси в електронните учебници, така че да бъдат максимално полезни за учениците, а и за учителите, като цяло.

В заключение може да се твърди, че проведеното изследване дава ясна представа за значението и мястото на електронните учебници в часовете за самоподготовка. Това ни дава повод за разгръщане на изследователските търсения в по-широк мащаб и откриване на още зависимости между резултатите от изследванията по проблема.

БЕЛЕЖКИ

1. Закон за предучилищното и училищното образование. Обн. ДВ, бр.79 от 13.10.2015 г., в сила от 1.08.2016 г., в сила от 1.08. 2017 г., изм., бр. 105

от 30.12.2016 г., в сила от 1.01. 2017 г., бр. 58 от 18.07.2017 г., в сила от 18.07.2017.

2. Наредба №10 от 2017 г. за познавателни книжки, учебници и учебни помагала. ДВ, бр.102 от 2017, обн. ДВ, бр.35 от 24.04.2018 г., в сила от 24.04.2018.
3. Димитрова, Д. (2019). Възможностите на електронно четимите и електронните учебници за усъвършенстване на урока в начален етап на обучение. Научно-практическа конференция „Актуални политики и практики в образованието“ сс. 89 – 95.

ЛИТЕРАТУРА

Костадинова, Д. (2015). Учителският професионализъм и празниците в детската градина. *Pedagogika*, 7.

Тодорова, С. (2012). Оценяване на знанията на учениците. Традиционни и иновационни методи и форми. *Педагогически алманах*, 2, 34 – 49.

REFERENCES

Kostadinova, D. (2015). Uchitelskiyat profesionalizam i praznitsite v detskata gradina. *Pedagogika*, 7.

Todorova, S. (2012). Otsenyavane na znaniyata na uchenitsite. Traditsionni i inovatsionni metodi i formi. *Pedagogicheski almanah*, 2, 34 – 49.

USING OF ELECTRONIC TEXTBOOKS IN THE SELF-PREPARATION CLASSES IN THE PRIMARY SCHOOL

Abstract. Online textbooks are an innovation in our education system. The aim is to improve the learning content and to offer teachers opportunities to diversify activities in the learning process, both in class and in the self-preparation lessons. The purpose of the article is to present summarized results of a study conducted with primary teachers working in full-time training groups on the use of e-textbooks in self-preparation lessons. An attempt has been made to make a comparative analysis between the results of the present study and the results of a previous one among primary teachers for the application of the software readable and the electronic textbooks during classes.

Keywords: electronic textbooks; self-preparation classes; students

✉ **Dr. Diyana Dimitrova, Assist. Prof.**

St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Turnovo

Veliko Turnovo, Bulgaria

E-mail: dimitrova_vt@abv.bg